

RIIK, VÕIM JA LEGITIIMSUS EESTIS AASTAIL 1917–1920

Olavi ARENS

Department of History, Armstrong Atlantic State University, Savannah, Georgia 31419 U.S.A.;
arensola@mail.armstrong.edu

Artiklis on riiki defineeritud kui organisatsiooni, mis teostab suveräänset võimu kindlal territooriumil. Pärast Venemaa kui riigi lagunemist 1917. aastal saame riiklikust võimust Eestis rääkida jälle alles alates 1919. aastast. Vahepealse aja kohta peame sõna *võim* kasutama teises tähenduses kui *suveräänne võim*. Selleks on vaja täpsustada, kui palju (või kui vähe) Maapäeval, nõukogudel, sõjaväeüksustel, Saksa sõjaväel jne tegelikult Eestis võimu oli ja kuivõrd nad suutsid seda legitimeerida. Deklaratsioonid võimu ülevõtmisest ei peegelda tihti seda reaalsust.

Alustame tavalise definitsiooniga: riik on organisatsioon, mis teostab suveräänset võimu rahva üle, kes asub teatud territooriumil.¹ See tähendab, et riik on võimeline sisemist seaduslikku korda oma territooriumil kaitsma ja samuti suudab ta seda teha rahvusvahelisel areenil. See definitsioon tähendab, et riik on tunnustatud teiste riikide poolt. Võib lisada, et riigil on veel teatud majanduslikud kohustused: rahasüsteemi korraldamine, hariduse ja rahva tervishoiu ning toitlustamise eest hoolitsemine. Et neid kohustusi täita, on suveräänsetel riigil vaja oma kaitseväge, politseid, kohtusüsteemi ja riigiasutusi, mis tegeleksid finantsküsimuste ning maksude kogumisega. Tsaari-Venemaa tegeles nende küsimustega ja Eesti riik pidi samuti seda tegema, et ta oleks rahva poolt aktsepteeritud.

Sõna *võim* on raskem defineerida. Seda sõna võib kasutada selles mõttes, mida tähendab *suveräänne võim*, mida valdab legitiimne riik või valitseja. Tsaari-Venemaa võimu puhul saame aru, et räägime autokraatiast või piiramatust võimust. Aga seda sõna võib kasutada ka teises mõttes, mis tähendab midagi vähemat kui suveräänne võim. Tsiteerin saksa sotsioloogi Max Weberit: “Võim (*power* või *Macht*) oleneb sellest, et keegi ühiskonnas võib oma tahtmise läbi suruda, olgugi et vastuseis on olemas.”² Kui rääkida võimust olukorras, kus riiklik võim puudub,

¹ Tilly, C. Reflections on the history of European state-making. – Rmt: The Formation of National States in Western Europe. Toim C. Tilly. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1975, 70.

² Weber, M. Economy and Society. Bedminster Press, New York, 1968, 1, 53.

peab selgitama, millised on tegurid, mis teevad võimu kasutamise ühiskonnas võimalikuks. Tuleb ka selgeks teha, kes kasutab võimu ja millised on tema sihid. Lõpuks tuleb ka küsida, missugused on piirangud sellele võimule ja kui efektiivne on võimu kasutamine.

Mis annab riigivõimule legitiimsuse? On kerge öelda, et osa vastusest on rahvusvaheline tunnustus. Tänapäeva maailmas tähendab legitiimsus ka seda, et suurem osa ühiskonnaliikmetest aktsepteerib riigivõimu kas või passiivselt. Siit küsimus: millal on revolutsiooni ajal see hetk, kui võib öelda, et küllaltki suur osa rahvast toetab uut poliitilist korda ja annab sellega uuele riigile legitiimsuse? Millal on see moment, kui teatud riigikord kaotab oma legitiimsuse? Millal võib kindlalt öelda, et on tekkinud uus, legitiimne riiklik kord?

1917. aasta Veebruarirevolutsioon tõi endaga kaasa sügava poliitilise, majandusliku ja sotsiaalse kriisi kõikides Vene impeeriumi piirkondades. Arusaamised riigist, legitiimsusest ja võimust Venemaal muutusid drastiliselt. Endine poliitiline süsteem varises kokku. Tähtis osa riigiparadist – politsei – lakkas eksisteerimast. Olgugi et Venemaa Ajutist Valitsust tunnustati rahvusvahelisel tasemel kui Venemaa valitsust, ei suutnud Ajutine Valitsus pärast Veebruarirevolutsiooni Venemaad tegelikult valitseda, nagu oli seda teinud tsaarivalitsus. Võib öelda, et tal puudus selleks sisemine legitiimsus. Paljud Venemaa elanikud lihtsalt ei täitnud riigiametnike käske, tulid need siis keskvalitsuselt või kohalikelt ametnikelt. Muidugi ei lakanud Venemaa kui riik täielikult eksisteerimast, kuigi ta oli nõrgem kui varem.

Venemaa Ajutine Valitsus proovis uut poliitilist korda Venemaal üles ehitada omavalitsusasutuste läbi – see tähendab kubermangude semstvote ja linnavolikogude najal.³ See omakorda tähendas, et keskvalitsuse või riigi võim tuli jagada omavalitsustega, mis vahepeal olid demokratiseeritud. Politsei (miilitsa) funktsioonid pidid näiteks keskvalitsuselt omavalitsuste kätte minema. Tsaari-Venemaal korraldasid omavalitsusasutused kohalikku elu ja nendesse ei suhtunud kui riigiasutustesse. Nüüd pidid uuesti valitud kubermangu- ja linnaomavalitsused etendama tähtsat osa kui uue, demokraatliku riigi tugisambad. Lõpuks pidi Venemaa valima Asutava Kogu, mille ülesandeks oli põhiseaduse kirjutamine, et selle läbi uut, demokraatlikult detsentraliseeritud Venemaad kui riiki legitimeerida. Nagu teame, see Vene liberaalsete poliitikute plaan ehitada üles demokraatlik Venemaa ebaõnnestus, nagu mitmed teised katsed sel ajal luua Ida- ja Kesk-Euroopas uusi riike ja valitsemissüsteeme.

Autori arvates oskasid Eesti poliitilised juhid seda uut demokratiseerimisprotsessi Venemaal oma huvides ära kasutada, asudes Eestis riiklikku korda üles ehitama, sihiks oli autonoomne Eesti riik. Vormiks oli omavalitsusasutuste demokratiseerimine Venemaal, Eestis oli aga sisuks Eesti poliitilise autonoomia ülesehitamine demokraatlikult valitud asutuste kaudu. See 1917. aasta Eesti poliitika

³ **Browder, R. P., Kerensky, A. F.** (toim). *The Russian Provisional Government 1917: Documents*. Stanford University Press, Stanford, California, 1961, 1, 243–301. Peatükis on ära toodud tähtsamad seadused Venemaa kohalike valitsusasutuste kohta.

tõlgendus erineb läänes levinud tavaarusaamast, mis järgib Aleksandr Kerenski käsitlust tema kolmeköitelises dokumentide kogus, kus 30. märtsi 1917. aasta Eesti autonoomia seadus on paigutatud omavalitsuste uuendamist Venemaal käsitlevasse peatükki.⁴ See tõlgendus erineb ka selle perioodi nõukogudeaegsetest käsitlustest.⁵ Tegelikult tuleb Eestimaa autonoomia ülesehitamist 1917. aastal vaadelda kui Eesti riigi ehitamise algaastat, kui Eesti riigi eeljalugu. Eesti riiki ei loodud hiljem, 1918. aasta novembris, *ex nihilo*, st mitte millestki.

Poliitiline loosung, mida meelevaldustel pärast Veebruarirevolutsiooni kasutati, oli: “Autonoomne Eesti Venemaa Vabariigis”. Eestlaste poliitika, mis suutis ära kasutada uusi võimalusi, oli seotud 30. märtsi seadusega, mis ühendas administratiivselt Eestimaa ja Liivimaa kubermangud, ning ka teiste omavalitsusasutuste demokratiseerimisega.⁶ Valiti uus kogu, Maanõukogu/Maapäev, mis tuli kokku 1917. aasta suvel ja sügisel. Tehti algust uue administratiivse korra loomisega Eestis, mis seisnes kontrolli sisseseadmises madalamate omavalitsusüksuste ja hariduse üle. Samal ajal tekkis uus suund kubermangu valitsemises, kui uus komissar Jaan Poska hakkas eestlasi kubermangu administratsiooni määrama. Lõppsihiks oli luua poliitiliselt autonoomne Eesti, mille kompetentsi kuuluksid politsei, kohtud, koolid, maksude kogumine, rahva heaolu eest hoolitsemine ja kontroll maakondade ning valdade omavalitsusasutuste üle. Nagu teame, toimusid linnade ja valdade volikogude demokraatlikud valimised 1917. aasta suvel. Samal ajal tegutsesid ka teised Eesti organisatsioonid, kes korraldasid Eesti sõjaväeüksuste formeerimist. Enamlaste poliitika Eestis ei suutnud seda arengukäiku pidurdada.

Kuidas seda autonoomiat kokkuvõttes defineerida? Üks osa sellest oli mõte lahutada Eesti teistest Venemaa kubermangudest, olgugi et samal ajal aktsepteeriti Venemaa kui riigi autoriteeti. Venemaa Ajutise Valitsuse poliitilised juhid, kaasa arvatud Aleksandr Kerenski, niisuguse autonoomsusega muidugi päri ei olnud. Baltisaksa aadli ja linnade kodanluse autonoomia Tsaari-Venemaal on näiteks, et Baltimaades oli varem eksisteerinud autonoomne kord. Samuti innustas eestlasi Soome autonoomia. Kui võrrelda Maapäeva Vene semstvotega, kus tavaliselt domineeris Vene *dvorianstvo*, on märgatav, et Eesti Maapäeva ei valitud ühtki aadlisoost saadikut, olgugi et liikmeks oli ka üks Tallinna baltisakslane.⁷ Vastupidi, baltisaksa aadel pidi oma võimu Maapäevale üle andma. Peale selle võtsid kõik Eesti poliitilised parteid (ja ka enamlased) osa Maapäeva istungitest, mida ei saa aga nõukogude (sovetide) kohta öelda. Lõpuks võib mainida, et Maapäeva keel oli eesti keel, samal ajal kui Tallinna nõukogus kasutati vene keelt. Nagu teada,

⁴ Browder, R. P., Kerensky, A. F. The Russian Provisional Government, 1917, 300–301.

⁵ Siilivask, K. Veebruarist Oktoobrini 1917. Eesti Raamat, Tallinn, 1972, 136–148.

⁶ Võrdluseks võib öelda, et Soome riiklik (administratiivne) kord loodi pärast Venemaaga ühendamist (pärast 1809. aastat). Alapuro, R. State and Revolution in Finland. University of California Press, Berkeley, California, 1988, 19–39, 263–269.

⁷ Arens, O. The Estonian Maapäev during 1917. – Rmt: The Baltic States in Peace and War. Toim V. S. Vardys, R. J. Misiunas. The Pennsylvania State University Press, University Park, Pennsylvania, 1978, 19–30.

ei õnnestunud katse uuendada Vene riiki demokraatlikel alustel. Ebaõnnestumine oli üks tegur, mis tõukas Eesti poliitikuks pidama Eesti Asutava Kogu valimisi, mis pidid otsustama Eesti saatuse ja vastu võtma Eesti põhiseaduse.

Mida tähendas Oktoobrerevolutsioon Venemaal? Lenin ja bolševikud proklameerisid võimu ülevõtmist Ajutiselt Valitsuselt. Kas see tähendas, et sellega loodi Nõukogude riik?⁸ Võib küsida: kui palju võimu oli veel Ajutisel Valitsusel sel ajal? Seda polnud palju. Venemaa riigikord enam ei toiminud. Venemaa sõjavägi oli laostunud ja kui Ajutine Valitsus ei leidnud sõjaväelt enda kaitsmiseks toetust, siis uus, bolševistlik võim omalt poolt lihtsalt demobiliseeris sõjaväe. Peale selle ei tunnustanud suur osa Venemaa omavalitsustest nõukogude võimu. Osa inimesi Venemaal ootas Asutava Kogu valimisi, lootes enamlaste poliitika lõppu. Olgugi et uue riigi alusmüürid eksisteerisid nõukogude näol juba enne Oktoobrerevolutsiooni,⁹ algas tegelik Nõukogude riigi ülesehitamine oktoobris. Alles Venemaa kodusõja ajal sai uus riigikord lõpliku vormi. Võit kodusõjas legitimeeris nõukogude korra.¹⁰ Rahvusvaheline tunnustus tuli aeglaselt, alustades Saksamaa tunnustusega Brest-Litovskis ja lõpetades Ameerika omaga 1933. aastal.

Oktoobrerevolutsioon andis Eesti enamlastele juhtiva positsiooni nõukogude Eestis, kus enne olid domineerinud Vene esseerid ja menševikud. Eesti enamlasted olid Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Partei liikmed ja nende tegevus oli osa bolševike tegevusest Venemaal. Lenini poliitika sihiks oli konsolideerida oma võimu Venemaal,¹¹ mida proovis enamlus ka Eestis teha. Samuti püüdis ta osa võtta tsentraliseeritud Venemaa sotsialistliku korra ülesehitamisest. Nende nägemuse järgi oli legitiimne võim Venemaal pärast Oktoobrerevolutsiooni Lenini ja enamlaste partei käes, mille üheks osaks nad olid. Eestis hakati sulgema konkureerivaid kohalikke riigiasutusi. Tegelikuses tähendas see, et võeti füüsiliselt

⁸ Ajaloolane John Keep hindab Oktoobrerevolutsiooni järgmiselt: “The Bolshevik seizure of power plunged Russia into chaos and confusion... It was almost universally assumed that the new regime could not last for long. /.../ In retrospect the Bolsheviks’ actual seizure of power in October 1917 seems less significant than their success in retaining power during the months that followed”: **Keep, J. H.** *The Russian Revolution: A Study in Mass Mobilization.* W. W. Norton & Co., New York, 1976, 251–52.

⁹ Nii väidab ajaloolane Marc Ferro: **Ferro, M.** *October 1917, A Social History of the Russian Revolution.* Routledge & Kegan Paul, London, 1980, 179–223.

¹⁰ Lenin ja bolševikud püüdsid võimuletulekut legitimeerida ülevenemaaliste nõukogude kongresside abil (eriti teise – 25.–27. oktoobrini 1917 – ja kolmanda – 10.–18. jaanuarini 1918 – abil): **Smirnov, N. N.** *The Soviets. – Rmt: Critical Companion to the Russian Revolution 1914–1921.* Toim E. Acton, V. I. Cherniaev, W. G. Rosenberg. Indiana University Press, Bloomington, Indiana, 1997, 429–437. Samuti **Anweiler, O.** *The Soviets: The Russian Workers, Peasants, and Soldiers’ Councils 1905–1921.* Pantheon Books, New York, 1974, 208–253.

¹¹ “Until the ‘higher’ phase of Communism arrives, the socialists demand the strictest control by society and by the state over the measure of labour and the measure of consumption; ...not by a state of bureaucrats, but by a state of armed workers.” **Lenin, V. I.** *The State and Revolution.* Collected Works. Progress Publishers, Moscow, 1964, 25, 470. Uuemad uurimused näitavad, et tegelikult oli endistel riigiametnikel (mitte töölistel) uue, nõukogude riigi ülesehitamisel Venemaal tähtis osa: **Orlovsky, D. T.** *State Building in the Civil War Era: The Role of the Lower-Middle Strata. – Rmt: Party, State, and Society in the Russian Civil War.* Toim D. P. Koenker, W. G. Rosenberg, R. G. Suny. Indiana University Press, Bloomington, Indiana, 1989, 180–209.

üle asutuste – kubermangukomissari (Poska) kantselei, Maapäev ja lõpuks ka valla-valitsused – raamatud ning hooned. Ülevõtmine oli mitme kuu töö ja polnud enne Saksa okupatsiooni lõpule viidud.¹² Tavaliselt ei õnnestunud enamlastel nende administratiivasutuste ametnikke kasutada.

Asutati ka uusi võimukeskusi: Eestimaa Nõukogude Täidesaatev Komitee, Eestimaa Sõja-Revolutsiooni Komitee ja revolutsioonilisi kohtutribunale. Uued, klassilisel alusel asutatud maatameeste nõukogud pidid üldistel alustel valitud vallavolikogud välja vahetama.¹³ Enamlaste poliitikaks oli konfiskeerida mõisad ja kasutada neid agraarkommuunidele üleminekuks ning samal ajal asutada maal maatameeste nõukogusid. Poliitiliselt tähendas see, et enamlased võisid oma poliitikaga võimu linnadest, kus neid toetasid vabrikutöölised, üle viia ka maale. Kas niisugune enamlaste agraarpoliitika oli see eksisamm, mille läbi nad kaotasid poolehoidu? Nii see ei olnud.¹⁴ Suurem viga oli see, et nad ei toetanud, vähemalt sõnades, Eesti rahvuslikku poliitikat ja ei suhtunud tõsiselt Saksa okupatsiooni ohtu.¹⁵ Mingi Eestimaa poliitilist autonoomiat toetav deklaratsioon oleks võibolla enamlastele hääli juurde toonud ja vältinud kaotust Eesti Asutava Kogu valimistel 1918. aasta jaanuaris. Enamlaste võit valimistel oleks legitimeerinud nende võimu Eestis ja oleks võimaldanud Nõukogude Venemaa välissaadikutel Saksa Brest-Litovski poliitikale vastu vaielda ning näidata, kuidas tegelikult peaks rahvaste enesemääramine toimuma. See oleks teinud raskemaks ka sakslaste Eesti okupeerimise poliitika.¹⁶ Enamlased Eestis, olgugi et nad

¹² Siinjuures ei nõustu autor James D. White'i interpretatsiooniga. White jälgib nõukogudeaegset kirjandust ja tõlgendab oktoobrisündmusi Eestis peamiselt Poska (kubermangukomissar kui Vene Ajutise Valitsuse esindaja) kõrvaldamisega. Nagu eelpool väidetud, oli *võimu* mõiste Eestis laiem kui ainult Venemaa Ajutise Valitsuse ja kubermangukomissari võim. Traditsiooniline kaksikvõimu skeem (Venemaa Ajutise Valitsuse võim ja nõukogude võim) ei seleta olukorda Eestis. Tuleb arvesse võtta omavalitsusasutusi, sõjaväeüksusi, poliitilisi parteisid ja tsiviilühiskonda. See tegi Oktoobrirevolutsiooni-järgse olukorra Eestis keeruliseks: **White, J. D.** *The Russian Revolution 1917–1923*. Edward Arnold, London, 1994, 172–173.

¹³ **Saat, J.** Nõukogude võim Eestis: oktoober 1917 – märts 1918. Eesti Raamat, Tallinn, 1975, 82–139.

¹⁴ Lihula maatameeste, tööliste ja väikemaapidajate koosoleku protokollist (7. jaanuar 1918) loeme: “Sm Rebane seletab enamlaste parteist ja punase kaardiwäe tähtsusest ja loomisest millele läbirääkimised järgnesivad. Sms. Kostitsky annab seletust ka enamlaste parteist, nende maa-programmist, riigi korrast ja koolide seisukorrast. /.../ Pääle läbirääkimiste suure häälteenamusega otsustati: Lihulasse asutada Wenemaa Sotsial Demokratlise (enamlaste) Partei osakond. Osakonna liikmeteks andsid endid üles (järgneb nimekiri: 123 isikut andsid oma nõusoleku). ERA, f R-1292, n 1, s 6a.

¹⁵ Anonüümne kiri Jaan Anveltile (4. jaanuar 1918): “Kui käre enamlane ma ka ei ole, aga viimasel ajal hakkab ma kartma, et meie niiviisi küll Saksa rappa tormame. Ainuke peasetee on küll Eesti rutuline iseseiswaks kuulutamine, ühenduses Wenemaaga läheb kõik meie asi paratamata nurja. Tarwitage siin nüüd veel kõiki oma võimu ja osawust selleks, et Eesti Asutaw Kogu võimalikult ruttu kokku tuleks ja tingimata iseseiswuse wälja kuulutaks...” ERA, f R-1290, n 2, s 5.

¹⁶ Poliitiline olukord Eestis on hea näide sellest, et Rosa Luxemburgil ei olnud õigus, kui ta kritiseeris Leninit selles, et ta eksis, kui ta poliitilistel kaalutlustel propageeris “rahvaste enesemääramisõigust”. Luxemburgi järgi olid rahvuslikud liikumised sotsialistliku revolutsiooni peamised vaenlased: **Luxemburg, R.** *Zur russischen Revolution*. – Rmt: Rosa Luxemburg: *Gesammelte Werke*. Dietz Verlag, Berlin, 1987, 4, 345–352.

tegelikult praktiseerisid poliitilist autonoomiat, kohandades nõukogude korraldusi Eesti olukorraga (näiteks agraarpoliitikas), seisis ideoloogias poliitilise autonoomia vastu. Teiste sõnadega: praktikas ajasid enamlased Eestis autonoomia-poliitikat, aga teoreetiliselt olid nad selle vastu. Eesti enamlus kaotas sellega võimaluse leida Eestis oma võimule eesti rahva enamiku toetust. Samuti kaotas ta sellega võimaluse ära võtta oponentidelt loosung. Enamlaste poliitika toetajad Eestis – vabrikutöölised, kellele lubati lõpetada majanduslik kaos ja garanteerida pärast sõja lõppu tööd, ja mõisatöölised maal, kellele lubati pärast mõisate ülevõtmist korralikke elutingimusi – oleksid teoreetiliselt saanud rahuldada oma tahtmisi tsentraliseeritud Venemaal. Enamlus ei suutnud sellest poliitikast kauge-male minna.¹⁷

Mida võib öelda enamlaste riigi ehitamise poliitika kohta? Augustini oli poliitiline pilt Eesti nõukogudes samasugune kui Venemaal – esseeride-menševike blokk oli enamuses. Enamik nõukogude liikmetest olid näiteks Tallinnas venelased (eriti sõdurid) ja kasutatav keel oli vene keel – ametlik Tallinna nõukogu ajaleht oli venekeelne. Enamik Eesti töolistest toetas 1917. aastal enamlasti ja peamine side eestlaste ja nõukogude vahel olidki enamlased. Eestis ei tähendanud nõukogud aga sedasama mida Sise-Venemaal, kus nendesse suhtuti kui üldiselt aktsepteeritud ja demokraatiat pooldavatesse asutustesse. Kui Venemaa Asutava Kogu valimistel võitsid erakonnad, kes olid nõukogudes esindatud ja kes olid Sise-Venemaa kubermangudest saanud 90% häältest (peamiselt esseeride poolt),¹⁸ siis Eestis oli see protsent parimal juhul 45 (peaaegu kõik bolševike poolt hääletatud).

Kui palju võimu oli tegelikult enamlaste käes pärast Oktoobrirevolutsiooni Eestis? Kuidas peaks seda võimu defineerima? Kas Eestis eksisteeris riiklik kord? Kas võib seda võimu pidada riiklikuks võimuks? Maapäeva 15. novembri deklaratsioon ei tunnustanud Eestis mingisugust nõukogude võimu. Sellest järgnes, et nõukogude võimul puudus paljude eestlaste jaoks legitiimsus. Väljakuulutatud nõukogude võimul polnud regulaarset administratsiooni, politseid ega sõjaväge. Nõukogude korralduste täitmine tähendas tihti vägivalda kasutamist. Kui vägivald lõppes, oli võimalik nõukogude korraldused täitmata jätta. Kui palju võimu oli näiteks enamlastel tegelikult maal väljaspool mõisaid? Puudus kontroll Esimese Eesti Polgu üle Haapsalus ja teiste sõjaväeüksuste üle. Eestis eksisteeris veel tsiviilühiskond: teised erakonnad korraldasid koosolekuid ja andsid välja ajalehti, kus diskuteeriti avalikult nõukogude süsteemi alternatiivide üle.

Poliitika, mis tõi enamlastele toetuse, näiteks mõisate ülevõtmine, ei tähendanud, et enamlased oleksid teadnud, kuidas nad peaksid suuri majandeid majandama. Tööpuudus vabrikutes, mille põhjuseks oli Venemaa majanduse kokkuvarisemine, ainult suurenes pärast oktoobrit. Venemaa bolševikud ei saanud Venemaa majan-

¹⁷ Üks Eesti Sotsiaaldemokraatliku Partei asutajatest Mihkel Martna kirjutas: “Sie legten die Ziele der Revolution gewöhnlich dahin aus, dass den estnischen lokalen Interessen ebenfalls gedient sein würde, wenn die allgemeinen Ziele in Russland erreicht seien. Vom Standpunkte der Arbeiter- und Soldatenräte konnte es überhaupt keine Sonderinteressen des estnischen Volkes geben!”, **Martna, M.** Estland, die Esten und die estnische Frage. W. Trosch, Olten, 1919, 176.

¹⁸ **Radkey, O. H.** The Election to the Russian Constituent Assembly of 1917. Harvard University Press, Cambridge, 1950, 16.

dusega hakkama – tööliste olukord halvenes, samuti oli see ka Eestis.¹⁹ Eesti enamlased oleksid pidanud 1918. aasta kevadel lahendama ka tõsise toitlusprobleemi.

Terror kui poliitiline relv, sundimaks teisi nõukogude korda tunnustama, oli alles algamas. Nagu teame, arreteeriti ja saadeti enne Saksa okupatsiooni Eestist välja umbes 400 baltisakslast.²⁰ Kuidas enamlased oleksid rahva enamikult (60–65% rahvast), kes ei hääletanud nende poolt, ei toetanud nende poliitikat ega polnud kusagil esindatud, oma poliitikale tunnustust saanud, on raske vastata. Oletatavasti oleks poliitiline terror kasvanud.

Lõppkokkuvõttes õnnestus Eesti enamlaste projekt üles ehitada Eestimaa kui osa Nõukogude Venemaa riigist ainult osaliselt. Uue riikliku korrani välja ei jõutud. Eesti Tööraha Kommuun 1918. aasta novembris oli viimane katse seda uuesti saavutada.

Saksa okupatsioon tegi enamlaste poliitikale Eestis lõpu. Lahtiseks jääb küsimus: kas enamlastel oleks olnud ilma Saksa okupatsioonita võimalik oma võimu Eestis konsolideerida? Saksa võim oli sõjaväe okupatsioonivõim, mida Nõukogude Venemaa valitsus tunnustas. Brest-Litovsk aga ei olnud ainult leping Saksamaa ja Nõukogude Venemaa vahel. Seda lepingut tuleb ka rahvusvahelisest aspektist vaadelda. Inglismaa ja Prantsusmaa reaktsiooniks, mis näitas, et nad ei aktsepteerinud Brest-Litovski lepingut, oli Eesti *de facto* tunnustamine 1918. aasta mais. Ka Ameerika Ühendriigid võtsid Woodrow Wilsoni deklaratsioonides – 14 punkti ja 4 printsiibi kõnedes – Brest-Litovski lepingu vastase hoiaku.²¹ Wilson ei olnud nõus Saksa ekspansiooniga ida poole Venemaa arvel. Et oma poliitikat Baltimaades läbi suruda, oleks Saksamaa pidanud sõja võitma. Nagu teame, püüdis baltisaksa aadel okupatsiooniajal omakorda olukorda ära kasutada, kui ta proovis üles ehitada riiklikku struktuuri Balti hertsogiriigi näol, mida oleks juhtinud aadel. Selle katse võime aga lisada teiste ebaõnnestunute nimekirja, kui Esimese maailmasõja lõpul taheti Ida- ja Kesk-Euroopas uusi riike luua.

Antandi riikide võidu tõttu maailmasõjas pidi Saksamaa Brest-Litovski rahu- lepingu tühistama, kui ta kirjutas Compiègne'i vaherahu lepingule alla, mis hakkas

¹⁹ Ajaloostel on olemas üldine arusaam olukorrast pärast Oktoobrirevolutsiooni: “The Bolsheviks had no means of feeding the cities or halting the collapse of the economy”: **Figes, O.** A People’s Tragedy: A History of the Russian Revolution. Viking, New York, 1997, 501. Petrogradis langes tööliste ametlik leivanorm 1917.–1918. aasta talvel 50 grammile: **Nové, A.** An Economic History of the USSR, 1917–1991. Penguin Books, London, 1992, 48. Tööliste kontroll vabrikutes lõpetati detsembris: **Carr, E. H.** The Bolshevik Revolution, 1917–1923. Penguin Books, Baltimore, Maryland, 1966, 2, 78–79. “The October Revolution precipitated a rapid collapse of urban life in Soviet Russia”: **Reed, C.** The Making and Breaking of the Soviet System. Palgrave, New York, 2001, 24. Petrogradi rahvaarv langes 2,5 miljonilt 1917. aastal 700 000-le pärast 1920. aastat: **Koenker, D. P.** Urbanization and deurbanization in the Russian revolution and civil war. – Rmt: Party, State, and Society in the Russian Civil War, 81. “Between summer 1917 and summer 1918 the number of persons in factory employment plummeted from three and a half to two and a half million”: **Service, R.** The Bolshevik Party in Revolution 1917–1923: A Study in Organizational Change. Harper & Row, New York, 1979, 66.

²⁰ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 1957, 661.

²¹ **Link, A. S.** (toim). The Papers of Woodrow Wilson. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 45, 534–539; 46, 318–324.

kehtima 11. novembril 1918. Vaherahu tingimuste järgi läks võim Eestis asuva Saksa sõjaväe üle Antandi riikide kätte. Antandi riigid ei olnud oma võidu eest nõukogude võimule võlgu, pealegi ei tunnustanud nad Nõukogude valitsust. Lenin püüdis olukorda (Antandi võitu sõjas) oportunistlikult ära kasutada, kui ta annuleeris kaks päeva hiljem (13. novembril) Brest-Litovski rahulepingu ja proovis vallutada Saksamaa poolt okupeeritud maa-alasid. Eesti Ajutine Valitsus suutis aga soodsat olukorda ära kasutada, et rajada Eesti riik.

The whole is greater than the sum of the parts. Riigi võim on kvalitatiivselt suurem kui võim, mida omavad isikud, asutused või poliitilised parteid ühiskonnas. Millisest hetkest alates võib selgelt öelda, et tegemist on tõelise Eesti riigiga? Autori teooria on: Eesti Ajutine Valitsus kogus nii Eestist kui väljastpoolt seda võimu ja toetust, mis võimaldas tal teatud ajal riigikohustusi täita. Seega võib öelda, et 1919. aasta veebruaris oli Eestis riiklik kord, mida ei saa väita 1918. aasta novembri kohta. Nii tekkis suveräänse riigi võim.

Organiseerimistöö algas 1917. aastal, mis on Eesti riigi asutamise eelajalugu. Eesti riiki ei loodud *ex nihilo* 1918. aasta lõpul. Kas uus riik sai oma võimu Saksa okupatsioonivõimude käest?²² Autor nii ei arva. Samuti ei loonud Eesti riiki Saksamaa poliitika ja Eesti Ajutine Valitsus ei saanud oma riiklikku võimu Saksa okupatsioonivõimu käest. Eesti riigiasutused ei olnud loodud Saksa okupatsiooni ajal. Kust tuli Eesti riigivõim? Osalt tuli see rahvusvahelisest *de facto* tunnustamisest kahe Antandi riigi poolt, samuti Soome ja osalt muidugi ka Saksamaa poolt. Uue riigi võim kasvas välja rahva poolt valitud Maapäevast ja toetusest, mida andsid talle Eesti poliitilised parteid,²³ sõjaväeüksused ja Eesti ühiskond. Riik konsolideeris end Eesti Asutava Kogu valimiste läbi. Otsustav oli see, et Ajutine Valitsus suutis Eesti riigi ehitamisse kaasata enamiku eesti rahvast ja võidelda Nõukogude Venemaa punase sõjaväega ning selle tagasi tõrjuda.

Lõppkokkuvõttes toetus Eesti vabariigi legitiimsus rahvaste enesemääramise printsiibile, mida Asutava Kogu valimised kooskõlastasid ja mis oli 1919. aastal maailmas rahvusvaheliselt aktsepteeritud kui printsiip, mis legitimeeris uusi riike. Vastuvõtt rahvusvahelisel areenil tuli ajal, kui Eesti võeti vastu Rahvaste Liitu.

STATE, POWER AND LEGITIMACY IN ESTONIA, 1917–1920

Olavi ARENS

The article begins with definitions of state, power, and legitimacy. While we can define the state as an organization exercising sovereign power over the

²² **Vihalemm, P.** Eesti kodanlus imperialistide teenistuses. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 1960, 156–243.

²³ Nagu Mati Graf on näidanud, esindasid Eesti poliitilised parteid eesti rahva kõiki sotsiaalseid kihte ja samal ajal oli neil poliitiliste võimaluste selgitamisel eesti rahvale tähtis osa: **Graf, M.** Parteid Eesti Vabariigis 1918–1934: koos eellooga 1905–1917 ja järellooga 1934–1940. Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus, Tallinn, 2000.

population of a given territory, power is harder to define. Power can mean the sovereign power of a state, but most often it means less than that. In the latter case power needs to be defined by the circumstances in which it is used. Finally, we need to ask what creates the political legitimacy of states.

Following the February Revolution, Russian political leaders wished to establish a new political structure for the Russian state where power would be decentralized and the political order would be legitimized by a constitution. Estonian political leaders were able to seize the favorable political moment to obtain from the Provisional Government a statute that brought about the administrative unification of the territory of Estonia and provided an elected institution that was to be responsible for the local governmental institutions of Estonia including schools and local law enforcement. Newly democratically elected town and commune assemblies were to be part of the new structure. The form of this political structure was that of self-government, but the content from the perspective of Estonian political leaders after the February Revolution was to be political autonomy for Estonia. This institution building of 1917 became the pre-history of the construction of the Estonian state in 1918–1919.

A competing state-building experiment via the soviets also took place in Estonia during this period. The soviets in Estonia were initially dominated by Russian soldiers and workers. However, with time, Estonian Bolsheviks were able to bring Estonian workers into their movement and later also secure support from segments of the rural population with their agrarian politics. The Bolshevik goal in Estonia was to participate in the building of fairly centralized state structure in Russia based on Bolshevik economic policies.

Following the seizure of power in Petrograd by the Bolsheviks in October, the Bolsheviks in Estonia also began the take-over of state and self-governmental institutions in Estonia. Power in Estonia, however, in 1917 was not as simple to define as perhaps before 1917. The Bolsheviks needed to take over not one or two, but numerous institutions. In fact, actual state power in Estonia eluded them as the Bolsheviks failed to gain control of Estonian military units, elements of Estonian society, and failed the test of elections to the Estonian Constituent Assembly. It is argued that the prime reason for this failure was an inability to articulate a coherent national vision for Estonia.

With the defeat of Germany in the War and the end of the German occupation in November 1918, state building in Estonia again commenced based on the institutions created in 1917. We can perhaps seriously begin to talk about the existence of an Estonian state in February 1919. Power and legitimacy flowed to this state from a variety of sources, both external and internal. Externally, support derived from the Entente powers, and Finnish and even German policies. Internally, the state building was supported by Estonian society, political parties, the military and the election process. Internal legitimacy derived from the elections to the Constituent Assembly and from military victories. External legitimacy derived ultimately from Estonia's admission into the League of Nations.